

"הגענו להיכל השמות עם תמונות הנרצחים - וחיפשנו דמויות מוכרות"

שי אזולאי, צייר ישראלי-חרדי בעל שם עולמי, מציג לראשונה תערוכה ביד ושם כחלק מפרויקט "רזידנסי" (שהות אמן) לייזום ועידוד הנצחה באמצעות יצירה בתחומי התרבות. "המלחמה שיתקה אותי, והעבודה על התערוכה החזירה אותי לחיים", מספר האמן. צפו בסיום ווידאו בתערוכה המטלטלת

16 תגובות

יובל חנינוביץ' | 04.02.24 | 10:46
תגיות יד ושם שהות אמן (רזידנסי) - יד ושם

צילום: ירון שרון | עריכה: גיא פוקס

אירועי 7 באוקטובר פגשו את שי אזולאי, צייר ישראלי-חרדי בעל שם עולמי, בתחילת הדרך של תהליך יצירה ייחודי ביד ושם. אך האירועים הטראגיים והכואבים שעברו על החברה הישראלית הקנו לעבודותיו משמעות עכשווית. "בבת אחת נפגשו הווה ועבר. הכול התחשמל, התחבר ביחד, כאילו החושים התחברו. הרגשתי כאילו אנחנו בשואה למשך שבריר שנייה" מתאר אזולאי.

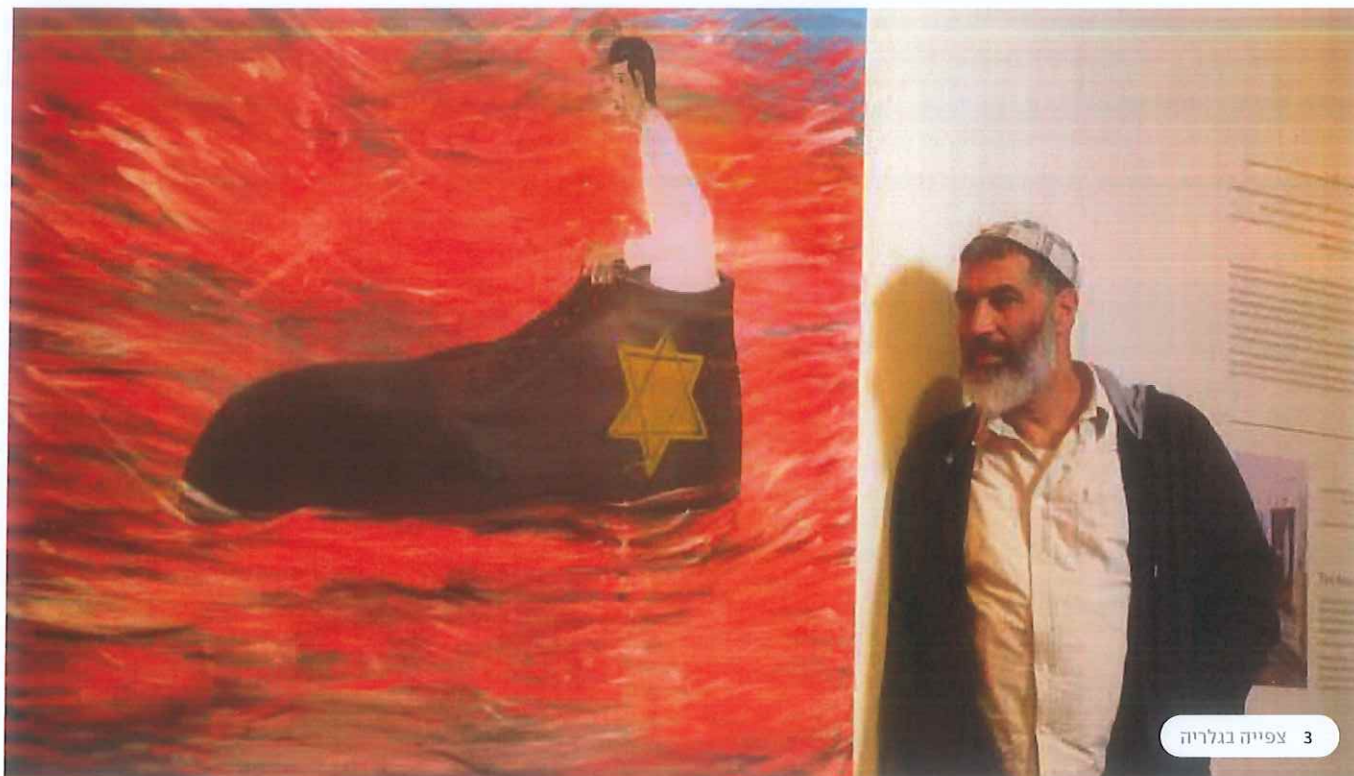
"הציור, 'גדול ממני', היה הציור הראשון שאיתו התחלתי. היה ברור לי שאני חייב לצייר אותו בידים. היה משהו עם התחושה הפיזית שהייתה צריכה להיות פה. היד שנוגעת בך, כאילו אני נלחם" – עם הציור העוצמתי הזה נפתחת תערוכת הציורים החדשה ויוצאת הדופן של האמן שי אזולאי במוזיאון לאומנות השואה ביד ושם. האמן פורץ הדרך, הוא הראשון שנוטל חלק בפרויקט "רזידנסי" (שהות אמן). **צפו בווידיאו ובכמה מהציורים המטלטלים בראש הכתבה.**

כחלק מהמיזם, הגיע אזולאי אל מאחורי הקלעים של יד ושם, שם פגש את האוספים המיוחדים השמורים במקום, נפגש עם מומחים וחקר את הנושא המורכב של זיכרון השואה. אזולאי מילא את המאגר הוויזואלי שלו וצלל לתוך מסע בעולמו האישי בעקבות זיכרון השואה, שייכות וזהות יהודית והחיבור לאירועים הנוכחיים שפתחו את הפצע הטראומתי הלאומי.

אזולאי בחר לתת לתערוכה את השם "גדול ממני", כהשתקפות התחושות שליוויו אותו בתהליך היצירה. אירועי השבעה באוקטובר פגשו את אזולאי בתחילת התהליך והדהודם שקוע בציוריו. כך, נוספה משמעות עכשווית ועוצמתית ליצירות. "אני חושב שלא הייתה לי 'לידה' כזאת בחיים, היצירות נוצרו תוך חודש וחצי. הכל היה כל כך אינטנסיבי, מרתק וסוחף. המלחמה שיתקה אותי, והעבודה על התערוכה החזירה אותי לחיים" מספר אזולאי.

גדול ממני

יומיים לאחר פרוץ המלחמה, כשניגש למלאכה תחושתו הייתה "כמו של כולם", כדבריו: "בלי ידיים, אנוס, פגוע, ירו בי, פרצו אליי הביתה, מדמם, בוכה בסטודיו. מה שקרה פה פתח את הפצע ההיסטורי ואתה מרגיש שאתה חלק מזה. הפוגרום הוא חלק ממך".

3 צפייה בגלריה

"גדול ממני" היא תערוכה שיצר הצייר שי אזולאי במסגרת פרויקט "רזידנסי" (שהות אמון) ביד ושם. (קרדיט: ירון שרון)

"התחושה הזו הפיזית של המורכבות, גם המורכבות הפיזית וגם בתוך הציור, אני חושב שהיא משקפת את ההקשר בין השואה לבין ה-7 באוקטובר שהפך להיות כל כך מוחשי", מתאר אזולאי, "זה משהו תחושתי. גם הכוכב הצהוב, שהוא גם טלאי צהוב, מזכיר נעלי אולסטאר. הדמות שבתוך הנעל היא דמות שנמצאת בתוך מסע, היא מתחילה לשוט. כל הדבר הזה מתחיל לשוט".

הריחוף בהיכל

"הציור הזה התחיל בתור חוויה. הגעתי עם אשתי להסתובב ביד ושם רק כדי לראות. הגענו להיכל האחרון עם התמונות - היכל השמות וכל הזמן חיפשנו דמויות שאנחנו מכירים. אני זוכר כאשר הסתכלנו מלמטה עד למעלה באותו רגע היה לי את הדימוי של הריחוף. שנינו מרחפים כמו בציור של שאגאל. פה זה קיבל כמעט באופן טראגי חוויה רומנטית, יצאנו לדייט, שנינו מרחפים ביד ושם ומחפשים זיהוי וקרובי משפחה בפורטרטים".

(קרדיט: ירון שרון)

דור שלישי

"הציור הזה נקרא 'דור שלישי', בעצם חשבתי איך לשרשר את הדורות", מספר אזולאי, "פתאום יצא לי הדימוי שקיים גם בציורים קודמים שלי – של דמות על דמות כדי לשרש את עצמך היסטורית".

"בציור יש את הדמות של הניצול ועליה הדמות של הבן של הניצול ועליה הנכד של הניצול והאחרון מסדר כמו ביום העצמאות דגלים, אז הוא מסדר את הטלאים. יש פה משהו אירוני-טראגי בציור הזה שבעצם מספר סיפור של שלושה דורות וגם מספר את הסיפור של אנשים שבאים לפה – נוער שמגיע ליד ושם שיש לו משפחה שהיא מהשואה אבל יש איזה ריחוק מסוים. כאן בציור, זה מתאר את הסיטואציה של הריחוק הזה מצד אחד, אבל מהצד השני גם את הקישור ביניהם".

שמחת תורה

הציור הזה נקרא 'שמחת תורה', הוא בעצם מקשר בצורה הכי קיצונית את ה-7 באוקטובר, את החוויה הזו, החוויה הייתה כאשר היינו בדרך לבית הכנסת בערד ותוך כדי שמחת תורה, כשמוציאים את הספרים, ומהצד השני אתה שומע ברקע את הפיצוצים והאזעקות. אתה מתחיל ללכת – והרגליים שלך, אתה מרגיש שהן כמו משקולות; אתה מרגיש שאתה לא יכול ללכת, שאתה הולך והדבר הזה נהיה ענק. אתה סוחב את ספר התורה ואתה שקוע ברצפה. אתה לא מסוגל להתרומם ולא מסוגל להגיב, אבל אתה סוחב את ספר התורה – היה בזה איזה רגע מפחיד נורא, היסטרי, הרבה דברים בתוכו. ומזה נולד הציור הזה.

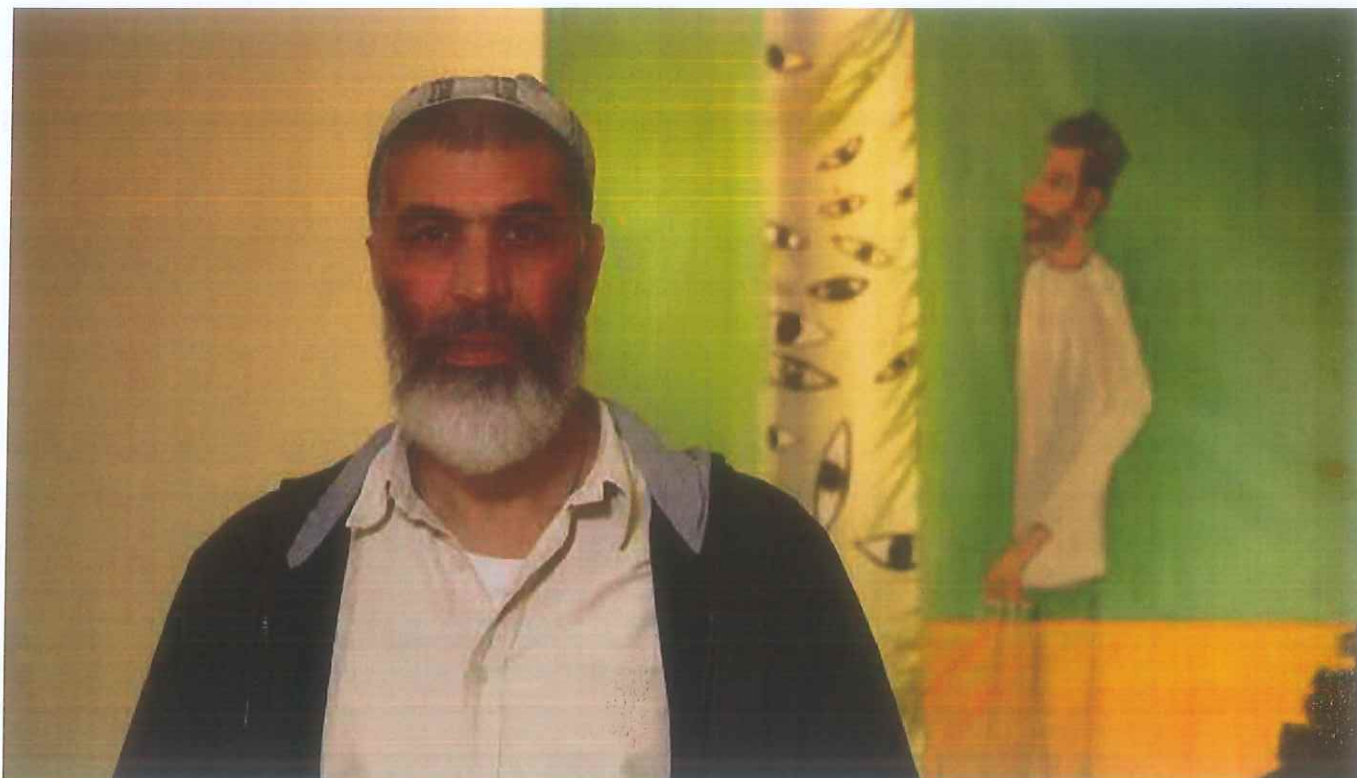
עיניים של יהודי

ביצירה "עיניים יהודיות" עומדת דמותו של אזולאי חשופת רגליים ובחציה שקופה ומחפשת את העיניים שדומות לו, עיניים אליהן מרגיש חיבור עמוק, זאת למרות הפער ממנו חשש בשל זהותו המזרחית טרם החל את היצירה.

"סיפרתי שחיפשתי שמות בהיכל הזה וכמובן שאין שמות של 'אזולאי' בספר השמות. אז יצאתי לחפש, במקום השמות, מפגש של עיניים. ככה נולד הציור הזה. יש פה כמה אלמנטים: יש את ערמת הנעליים שכל כך מזוהה עם זיכרון השואה והדמות שעומדת שהיא כמעט חיתית, אין לה נעליים, היא עומדת עם יד קפואה ומסתכלת. היא הכי אני מבחינת הייצוג עם הזקן והכיפה. והוא עומד ומסתכל על העמוד הזה ומחפש עיניים, מחפש זהות, מחפש להיות שייך".

הצבעוניות שמאפיינת את התמונה, כדבריו של אזולאי, נובעת מכך שהצבע מוליך אותו. "אני אוהב צבע וחשוב לי להכניס את עצמי למצב ולא לנסות להאפיל את עצמי. זה המקום שבעצם הצלחתי מבחינתי לא להיכנס למקום של

הקלישאה. של ייצוג השואה מבחינת הצבעוניות והפלטתה. פה, זה חזר לציורים שלי".

"הגענו להיכל עם תמונות הנרצחים - וחיפשנו דמויות מוכרות", שי אזולאי. (קרדיט: ירון שרון)

במרבית העבודות אזולאי מציג את עצמו, כאשר הוא מנכס אל עולמו החי והססגוני אחד או יותר מסמליה המובהקים של השואה - טלאי צהוב, מדי אסיר, נעליים או מספר מקועקע. מפגש זה מספק הצצה לעולם חדש, על גבול הסוריאליסטי. הוא רווי ציוריים מפתיעים ומעוררי תהיות כמו דמות הצייר המתבוננת בעמוד מלא עיניים דמויי קמעות, כאשר מאחוריו ערמת נעליים המזוהה עם המחנות. הקושי והכאב של השואה אינם מיוצגים ישירות בציורים, אלא צצים מתוך דימויי הכלאיים, שברירות המצבים וארעיותם. הציורים בסדרה שיצר אזולאי חורגים מגבול חוויותיו האישיות ונוגעים גם בגורלו של העם. גורל המיוצג בדמות היהודי הנודד, הפליט או השורד, אשר למרות תלאות ההיסטוריה, נאחז במורשתו ואמונתו וממשיך בתנועה, על אף השאלות אשר נותרות ללא מענה.

"גדול ממני". אוצרת: אליעד מורה-רוזנברג, אוצרת ראשית לאמנות, יד ושם. המוזיאון לאמנות השואה יד ושם.

26.1.24 עד 31.5.24

בשיתוף יד ושם

האמן החרדי שי אזולאי חי בשלום עם ריבוי הזהויות

שי אזולאי התחיל לצייר עוד בטיול הגדול במזרח, אבל רק אחרי שחזר בתשובה זכה להכרה אמיתית בעולם האמנות הישראלי. לרגל פסטיבל מנופים הירושלמי לאמנות עכשווית, במסגרתו יארח אזולאי את הקהל בסטודיו שלו, הוא מספר בשיחה עם mako על החיים כצייר חרדי: איך השפיעה ההתקרבות לדת על היצירה שלו, כיצד התקבל בשדה האמנות החילוני ולמה, עבורו, האמנות היא גם סוג של אלוהים

שרון גולן מאירי | mako | פורסם 13/09/22 08:00

שי אזולאי. "דווקא הקושי והמובנלות הופכים אותי לאמן שאני" | צילום: יעקוב ישראל, יחסי ציבור

עולם האמנות הישראלי, כפי שהוא נראה כיום, שייך לחילונים. ובכל זאת, האמנים הדתיים והחרדים לא מוותרים על המקום שלהם בשדה. מהצד האחד, הם נחשפים להוכיח לחילונים שהיצירה שלהם רלוונטית, ומהצד השני, עליהם להוכיח לדתיים שהעיסוק שלהם לגיטימי; אחד מהם הוא הצייר החרדי עטור הפרסים שי אזולאי (51), שפריצתו לתודעה הציבורית הגיעה דווקא אחרי שחזר בתשובה.

ב-13 בספטמבר יחלו בירושלים אירועי פסטיבל מנופים לאמנות עכשווית, ובמסגרתו יפתח אזולאי את הסטודיו שלו לקהל הרחב – ויעניק הזדמנות להציץ אל תהליכי העבודה שלו. פסטיבל מנופים השנתי, שיתקיים במשך חמישה ימים וערבים, יאפשר לתושבי ירושלים ולמבקרים בה להיחשף לאמנות מקומית בגלריות שונות וברחבי העיר; זו השנה הראשונה, מתוך 14 שנות פעילות של הפסטיבל, שבה יתקיימו במסגרתו גם ביקורי סטודיו – ואזולאי הוא אחד מתוך שמונה אמנים שיארחו את הציבור בחלל העבודה הפרטי שלהם.

"עבור המבקרים, זה כמו להיכנס לניו ג'רזי", מספר אזולאי בשיחה עם מאקו, ומסביר כי בביקור סטודיו יש אלמנט אינטימי מסוים. "ביקורי סטודיו זה לא דבר שחדש לי, אבל עדיין – הסטודיו זה המקום הפרטי שלך, הבועה שלך". המבקרים שיגיעו במסגרת פסטיבל מנופים יצללו יחד עם האמן לחתר מסוים של עבודתו: עבודות שעוסקות בריחוף של דמויות. מדובר בסדרת

ציורים עליה עובד האמן כבר כמעט 15 שנה. חלקם ציורים חדשים שטרם הוצגו (ולמעשה, ייחשפו לראשונה בביקור הסטודיו); חלקם הוצגו בתערוכות העבר שלו, בין השאר בתערוכת היחיד שלו במוזיאון תל אביב ב-2011.

"The Lake", עבודה של שי אזולאי | איור: שי אזולאי, יחסי ציבור

ביצירה אחת נראות דמויות אנושיות מתעופפות מעל אגם; ביצירה אחרת, למשל נראית דמות מצוירת שמתרוממת מהקנבס ומקבלת חיים משל עצמה. "ב-2008 הדמויות שלי החלו לרחף", מספר אזולאי. "זה ריחוף מהסוג שקורה כשאתה מגיע למקום שהוא כל כך מרגש, שאתה מרגיש כאילו אתה על סמים: אתה מאבד את המשקל שלך". לדבריו, "ציור זה דבר כל כך ססטי וכבד, ופתאום, כשהדמות מרחפת – זה הופך את הציור למשהו שהוא לא ציור, אלא חוויה רגשית ומיסטית. ואחת ההצלחות הגדולות הכי גדולות של ציור היא כשאתה שוכח שהוא ציור".

חזרתי בתשובה, ואז הגיעה הפריצה הגדולה

שי אזולאי נולד בקריית שמונה ב-1971. כשהיה בן שמונה, עקב הקטיושות שנורו ללא הרף על קריית שמונה, עברה המשפחה לעיר ערד, שם בילה אזולאי את נעוריו. בשנות בית הספר טרם הביע אזולאי עניין בעולם האמנות, וגם לא בצבא, כששירת כצנחן; הזיקה הראשונית שלו לציור הגיעה בטיול שלו למזרח, אחרי השחרור. "נסעתי למזרח, התמסלטתי, עשיתי את כל הדברים שקיימים במהלך הזה – ושם החלטתי להיות צייר", הוא מספר. "הסתובבתי תמיד עם ספר סקיצות וכל מיני ניירות, ותמיד הייתי עושה רישומים. לא מתוך ידע, אלא פשוט נותן לראש וליד לרוץ. עשיתי איזה רישום ופתאום היה רגע כזה, כמו רגע נשב, שהבנתי שזה מה שאני רוצה לעשות".

אף אחד מבני המשפחה הגרעינית של אזולאי לא עוסק באמנות; אחיו הוא השחקן גולן אזולאי, וסבתו הייתה ציירת – אבל את הזיקה ליצירה הוא לא קיבל מהבית. "אני כמו צמח חדש בערוגה", הוא צוחק. כשחזר לארץ אחרי הטיול הגדול, החליט אזולאי למנף את העניין המתגבר שלו בתחום ולהירשם ללימודים בבצלאל. "הייתי ילד שבא מערד, מהפריפריה, לא ידעתי כלום והכל היה לי חדש", הוא אומר. למרות שהיה שונה בנוף, אזולאי הרגיש בטוח בבצלאל – אבל ההכרה, בשלב זה של חייו, עוד לא הגיעה לפתחו.

בין התואר הראשון לשני, בשנת 2006 לערך, החלו אזולאי ואשתו – שהייתה גם היא חילונית בעברה – את תהליך החזרה בתשובה. "אשתי הייתה גרה בראש פינה, והיא באה עם כל מיני מעשיות של הרבי נחמן והבעל שם טוב; ברגע שנגעתי בזה – הרגשתי שכל החוטים מתחברים לי", מספר האמן. "זה היה רגע ממש חזק, וגם, את יודעת, בבצלאל מוליכים אותך לדרך מסוימת ולשפה מסוימת, ופתאום הרגשתי שיש לי איזה משהו אחר להיאחז בו. וחזרתי לצייר כמו שציירתי בתשוקה הזו של ההתחלה – מתוך סיפור, מתוך דמיון, ומתוך השראה". באותה התקופה, אזולאי בחר שלא להנכיח את החזרה בתשובה באופן הלבוש שלו. "הייתי דתי עם כיפה שקופה, עם ציציות בתוך המכנסים", הוא אומר, "דתי נסתר". אזולאי התחיל את לימודי התואר השני בבצלאל כשהוא אב לשני ילדים, וכשהשלישי בדרך – והרגיש שאם

ברגע זה הוא לא יהפוך לצייר מוכר, זה כבר לא יקרה אף פעם. "אמרתי, אם זה לא קורה עכשיו – אני לא יכול". אבל אז, פתאום, הגיעה הפריצה הגדולה.

שי אזולאי בסטודיו | צילום: יעקוב ישראל, יחסי ציבור

אזולאי זכה אז בפרס על שם אסנת מוזס לאמן צעיר, ומאוחר יותר גם לפרס עידוד היצירה מטעם משרד התרבות. הוא הציג את תערוכת היחיד הראשונה שלו בבית האמנים בירושלים ב-2007, ובהמשך הציג תערוכות רבות בארץ ובעולם; לאורך הזמן השתתף בתערוכות קבוצתיות בניו יורק, פריז, רומא ולונדון, הוא הציג תערוכת יחיד במוזיאון בגלריית ארטאנוויראנו בטוקיו, וכאמור, גם במוזיאון תל אביב. "כשהצגתי במוזיאון תל אביב כבר היה לי האומץ להיות עם כיפה בחוץ, ולא פחדתי", הוא מספר.

"ברגע שהיה לי אלוהים, הרגשתי שהאמנות היא גם אלוהים. והמוזיאון הוא גם בית מקדש"

לא ברור אם במקרה הפך אזולאי לאמן מוערך רק לאחר ההתקרבות לדת, אבל הוא מעיד שהאמנות שלו בהחלט השתפרה מאז החזרה לתשובה. "היא נוגעת בלבבות", הוא אומר. וכך או כך – אפשר לומר שהחזרה בתשובה שינתה את האופן שבו ניגש אזולאי למלאכת הציור, ובהתאם, גם את אופי העבודות עצמן. "אחרי החזרה בתשובה התחלתי לצייר מתוך הומור, לצחוק על עצמי ולצחוק על הסביבה שאני חי בתוכה – לא בשנאה, אלא במבט קצת אירוני", הוא מסביר. לדבריו, "העבודות הפכו להיות יותר תקשורתיות ויותר צבעוניות: לפני כן, כשסיימתי את בצלאל, ציירתי ציורי לילה חשוכים". עם זאת, אין לאזולאי כל כוונה להתנער מפועלו המוקדם כאמן חילוני ומשנותיו בבצלאל, ההפך מכך: "למדתי שם, ואני מכבד את זה", הוא מבהיר. "זה חלק ממני, אי אפשר שלא. להיות חוזר בתשובה זה כמו להיות עם שתי זהויות, של הלפני והאחרי".

אזולאי גם מספר שמאז שהפך לחרדי, הוא הצליח לשחרר את הפרפקציוניזם: ההקפדה האובססיבית על פרטים ודקויות, השאיפה לשלמות בציור, נעלמה כלא הייתה. "באחד מהסיפורים של רבי נחמן, הוא מדבר על העצבות ואומר שהעצבות מגיעה מתוך הקפדה, כשאתה נכנס למצב של חוסר סיפוק. חוסר סיפוק זה הסיפור שלנו בעולם הזה, אנחנו לא מסופקים, ואנחנו תמיד רוצים עוד. רבי נחמן אומר לך – תאסוף את הנקודות הטובות, ותשחרר. ואתה מבין שברגע שאתה לא מקפיד, כשאתה עוזב ברגע הנכון, קורה משהו ביצירה. פתאום היא יותר ברורה ויותר פועמת, אתה לא לועס אותה. היא יוצאת החוצה הרבה יותר חיה".

"מה שאת עושה לי", עבודה של שי אזולאי | איור: שי אזולאי, יחסי ציבור

"השפה שלי השתנתה", הוא אומר, ומסביר שלא רק שהאמנות שלו עצמו התפתחה, אלא שהוא אימץ נקודת המבט חדשה על אמנות בכלל. "ברגע שיש לך אלוהים – כלומר, לי, אני מדבר עליי, אני לא מיסיונר – ברגע שהיה לי אלוהים, הרגשתי שהאמנות היא גם אלוהים, סוג של. והמוזיאון הוא גם בית מקדש. אתה בא ורואה יצירות ואתה כמעט סוגד להן, ואתה סוגד לאמן, והאמן סוגד לעצמו. יש קדושה באמנות".

שונה בתוך שונים

אזולאי, כאמור, הפסיק לפחד לחבוש כיפה בציבור, וזכה (ועוד זוכה) להערכה בשדה האמנות; עבודותיו נמכרות ומוצגות, ובהחלט מעוררות עניין. ועדיין – להיות אמן חרדי בין אמנים חילונים זה לא פשוט. "כשאני מציג בארץ, הנטייה של אנשים היא לראות איפה הדתי בתוך זה – איפה השחור – וזה לא מהמקום הטוב אלא מהמקום המוגבל, הסתכלות על הסטראוטיפ", הוא אומר. "השדה שייך לחילוניות והוא מתקיים בתוך החילוניות, זה עוד לא נפרץ כמו במוזיקה ובקולנוע. יש כאן שבר, והוא כואב מאוד".

מהצד השני של המתרס, הקהילה החרדית שאליה משתייך אזולאי לא תמיד מעכלת אמנות חזותית ואת העיסוק בה. "יש רנסנס", הוא מבהיר, ולמעשה הוא עצמו אף מרצה כבר שנים בשלוחה החרדית של בצלאל, אבל אי אפשר להתכחש לכך שהדרך עוד ארוכה (ורצופת מכשולים). "החרדים עדיין רחוקים מאמנות שנות אור", אומר אזולאי, "הם עדיין לומדים את זה. כי זה קשה, תחשבי – בתור חרדי, כדי לראות יצירה, אתה צריך לצנוז כל כך הרבה כדי לראות דימוי נקי. אתה לא יכול לראות, וגם את זה לא, ועד שאתה מגיע לדבר שאתה כן יכול לראות – זה דורש סינון. זה קשה, וכל אחד יכול לקחת מאמנות את מה שהוא יכול לקחת, אבל אני חושב שזה חשוב להיות פתוחים לאמנות, וחשוב שהקול החרדי ישמע בשדה הזה – יש פה די אן איי שחבל לפספס אותו, מבחינת הידע והחומרים שאפשר לעבוד מהם. חבל לוותר על זה".

"רצוא ושוב", עבודה של שי אזולאי | איור: שי אזולאי, יחסי ציבור

יש מי שיגידו שלהיות אמן ולהיות חרדי הן שתי זהויות שלא הולכות יד ביד. אזולאי, שמצליח למצוא את האמצע שלו בין שני העולמות, לא מסכים. "אנחנו חיים בעולם שהגבולות שלו קורסים אל תוך עצמם בכל רגע מחדש, הזויות משתנות", הוא אומר. זה לא אומר שהוא לא נתקל בקשיים: "היו לי מקרים בודדים שבהם אמרו לי 'אני לא רוצה עבודה שלך בגלל שאתה דתי'", מודה האמן, ומספר כי הפער בין החרדיות שלו לבין העיסוק שלו באמנות תוקף אותו גם במקומות פחות צפויים: "לדוגמה, בקרוב אני אציג תערוכה בציריך – ואני צריך לבדוק איפה אני אעשה שבת, איפה אלך למקווה, ואיפה אני יכול להתפלל. אתה צריך להתנהל כל הזמן גם ביחס לעולם שלך כחרדי, ויש בזה אתגר".

"אני כל הזמן בקונפליקט: ברוב המקרים אני היחידי שזו הזהות שלו", ממשיך האמן, ומתכוון כמובן להיותו חרדי. "אמנות פלסטית היא גם ככה של שונים – כל הווירדו, כל הרחוקים, מתקיימים הכי טוב בשדה האמנות. אז בתור חרדי, אני מרגיש שונה בתוך שונים, שזה עוד יותר קיצוני – ולפעמים גם מתעתע. אבל אני לומד שלהיות צייר זה התפקיד שלי, זה המקום שלי בעולם – ואני צריך כל הזמן לעבוד על עצמי רוחנית, לשמור על ריכוז. לפעמים יש נפילות וזה חלק מהתהליך. האתגרים האלה מייצרים את השפה שלי: דווקא הקושי והמוגבלות הופכים אותי לאמן שאני".

ראשי / בלוג / תערוכה חדשה ביד ושם: "גדול ממני..."

תערוכה חדשה ביד ושם: "גדול ממני" – שיח בין אוצרת האומנות של יד ושם והאמן שי אזולאי

אליעד מורה-רוזנברג

22 ינואר 2024 | לכל הכתבות בבלוג

בתחילת הדרך, כשנפגשנו במוזיאון לאמנות של יד ושם, סיפרת שהרגשת חשש וריחוק מהמשימה אבל בכל זאת החלטת ללכת על זה. למה?

כי אני בן אדם שאוהב אתגרים, זה מסקרן אותי. מסקרן אותי להכניס את עצמי לעולמות חדשים, זה מחדש אותי. ביצירה שלי, אני יוצר שמבלה כל היום בסטודיו, עם עצמי. אלה עולמות שאתה צריך כל הזמן לחדש, אחרת זה מניירה של עצמך. אז כשבאה הצעה כזו אני מקבל אותה ועושה את זה. כנראה זו האישיות שלי. אני מאמין שיש אמנים שיגידו שהם לא יכולים לעשות את זה, שזה גדול עליהם, שזה מפחיד אותם, מי יכול לעמוד מול האמנות של יד ושם. היום, בדיעבד, אחרי שהתהליך הסתיים ועיבדתי את הנושא, אני מרגיש כמו איזה צינור שמעביר דברים, ככה אני.

אולי נדבר על התהליך. כשעניבל [קויתי בן דב, מנהלת אגף קשרי קהל ותרבות] פונה אליך בהצעה לעשות פרויקט שהוא (רזידנסי) ביד ושם, מה התגובה הראשונית שלך?

עניבל באה לסטודיו וסיפרה לי על התוכנית שמארחת אמן. היא התייעצה איתי מעט, והייתה התרגשות גדולה מאוד. אחרי שיצאה, עשיתי כל מיני רישומים. דיברנו על מגוון נושאים, בהם מזרחיות, והקשר הלא ישיר לשואה מהמקום הישראלי. אחרי שהיא הלכה, הרהרתי איך אני קשור לנושא זה, איך אני יכול "להיכנס לנעליים של הדבר הזה". התייעצתי עם אנשים: האם אני צריך להתמקד בישראלי או ביהודי, בקשר ביניהם, או בביקורת שלי על הדיכרון. ואז קרה מה שקרה והכול התחשמל, התחבר ביחד, החושים התחברו, ולא היו לי עוד שאלות. החוזה נחתם בעשרה באוקטובר, אחרי האסון שהתרחש בשבעה באוקטובר. פתאום הרגשתי שהאירועים האלה לקחו אותי לשואה, הרגשתי כאילו מג'יק סטיק לקח אותנו, ושם אותנו בזמן ההוא, בתחושות ההן. נכון שזה שונה; היום אני לא חושב שזה ממש דומה, אבל זה לקח אותי לשם.

כשנפגשנו בביקורך השני במחסני האמנות היה שלב שבו אמרת: "די, זהו, הגעתי לרוויה". האם זה קרה לך גם בשאר האוספים? או שדווקא במפגש עם האמנות הרגשת מוצף?

בחיבור של האמנות הרגשתי שאני מבין את השפה. הרגשתי שזה ציור שאני מכיר, ציור שאני מזהה. פתאום ראיתי את הצבעים. לציור שמן יש כוח מסוים. ראיתי ציורי שמן במחסני האמנות, ובאיזשהו שלב אמרתי "אני לא יכול יותר". לא יכולתי לראות עוד.

שם אמרת "מספיק" וחשבתי שראית יותר מדי ליום אחד, שהגעת לסוג של מיצוי. אבל מבחינת התהליך, אני מבינה שזה היה סוף שלב ההתבוננות באוספים. אחר כך באת לסטודיו והתחלת ליצור?

כן, באתי לסטודיו והתחלתי ליצור. הסטודיו הוא כמו ספינה גדולה שמפליגה, ויש להפלגה כל מיני כיוונים. הרגשתי שאני צריך לעצור את הספינה, לשנות את המסלול, את המפרשים, לכיוון הפרויקט הזה. הייתי כולי קפוא, כמו כולנו פה, מהמצב. הדמעות יורדות, הכאב ספוג, אנחנו מוצפים רגשית, אנחנו על הקצה. גם עכשיו. אבל פתאום זה דחף אותי לקום ולעשות את העבודה. בשלב הזה כבר היה לי ציור אחד בראש. באחד הסירים ראיתי את הנעל של הילדה הינדה, ואז ראיתי את עצמי בתוך הנעל, בתוך האדום הסוער הזה. ציור זה הפך להיות תערוכת עכשווית שגם חולכת אחורה, פתאום התחברה גם למה שקרה לנו פה עכשיו, פתאום זה נע בין שני עולמות, בין שתי תקופות.

זה מעניין, השתמשת עכשיו בדימוי של הספינה, שהסטודיו כמו ספינה ודיברת על להפליג. אתה גם ציירת בהר של דם כך שבעצם אתה ממשיך את הדימוי הזה של מסע שאליו אתה יוצא...

כן, ויש הרבה דימויים אצלי שהם מהעבר, עם דמות של איש בתוך סירה שהוא משיט. הסירה והמים חוזרים בעבודות רבות שלי.

אם נסתכל על הסקיצה ליצירה הראשונה, הציור דווקא בשחור לבן ואין את נהר הדם. האם בזה התחלת?

בדרך כלל כשיש לי רעיון אני עושה אותו בסקיצה בעיפרון או בדיו, ואז אני מעביר את הסקיצה לשמן קטן ואז אני בא לציור הגדול עם ביטחון. כשציירתי את הסקיצה, ידעתי שזה לא מספיק, ידעתי שאני צריך להוסיף דרמה. היה לי רצון לקחת את הצבע בידים ולהניח אותו על הבד עם הידיים, יש פה הרבה ידיים. אני חושב שיש חוט מקשר לכל העבודות כאן, כשאני חושב על זה בדיעבד. בפעם האחרונה שביקרתי ביד ושם ראיתי הרבה ילדים וחשבת, מה יקרה להם כשהם יראו את זה? איזה חיבור יהיה להם לדבר הזה? לצייר את הקשר בין מה שהיה למה שעכשיו קיים בכל העבודות: עם העיניים היהודיות, עם הנעל, עם ספר התורה, עם הדור השלישי ועם המרחפים, כולם כאילו מתבוננים בחוויה, כי החפצים הפכו להיות האנשים. בשבילנו, בשביל דור יותר צעיר ממני, בשביל ילד בן שנים עשרה, שלוש עשרה, החפצים זה בני האדם שהם פוגשים. הם יראו כיפה, נעל, בשבילם זה הדבר שהם יחוו, הם כבר לא יכולים לפגוש את האנשים האלה, אולי רק בווידיאו.

זה החיבור הממשי והמוחשי לאנשים, כן, נכון. אז מהו הסדר לפיו ציירת את היצירות?

"גדול ממני" היה הראשון, ואחריו העיניים היהודיות, והשלישי, המרחפים. להיכל השמות, הגעתי עם אשתי.

יש כמובן רפרנס לשאגאל, אתה ואשתך צפים. בניגוד לשאגאל שמתאר חוויה רומנטית, אתה מצייר אתכם מהגב, מרחפים בהיכל השמות של יד ושם. יש כאן חיבור רגשי מאוד חזק: אתם נכנסים למסע הזה ביחד ואנחנו בעקבותיכם, אתם כמו מזמינים אותנו למסע הזה.

נכון. היה רגע מסוים שהיינו שם, רק היא ואני, והסתכלנו על תמונות. ואז ראיתי את שנינו, כאילו זה כבר היה לי באיזשהו מקום. ראיתי את שנינו מרחפים עד למעלה, רוצים להגיע, לראות עד למעלה, לזהות פנים, לזהות אנשים, לזהות משהו מזכר, לחפש אותם. החיפוש הזה התחבר לי כמובן לשאגאל. יש את הציור של "מעל הכפר", קלאסיקה אחרת.

כן, "מעל הכפר" ועוד ציורים של שאגאל. מעניין שאתה משתמש דווקא בדימוי הזה ואתה מודע לכך. אצלו זה קשור להתפרצות של רגש, מלא חיים ושמחה. ואתה לוקח דווקא את הדימוי הזה למקום קשה, מאתגר וכבד. יש פה משחק בין הכובד, המשקל העצום של הזיכרון, אל מול הריחוף שלכם שהוא מחוץ לחוקי הגרוויטציה.

והצבעוניות, כי פתאום היא בבגד האדום שלה והוא עם הלבן, פתאום יש חיות במקום שקפא. על ציור שמן תמיד אומרים שהוא כאן ועכשיו, הוא חי. כשאתה מסתובב במוזיאון ולומד איך בנו את המהלך, אתה מתחיל להבין אותו. כשאתה מגיע לסוף, לשיא של המוזיאון, זה דרמטי, יש מין שקט שעוטף אותך. בדרך כלל כשאני מדבר על עבודות, צריך קצת מרחק מהן, אבל אני אומר מה אני מרגיש כרגע.

ספר על הציור "בס"ד"

הוא היה הרביעי. חשבתי על הדמות מול המראה, על ה"בס"ד", ואז אמרתי איך אני עומד מול השאלה הזאת, דיברתי עם הבן שלי [שמחה דוד], שהוא תלמיד ושיבה, תלמיד חכם. הוא תקף אותי קצת, אמר לי "מה אתה עכשיו מחפש את אלוהים". הייתה לנו שיחה, הוא היה איתי בסטודיו. הוא שאל אותי "איזה שאלה אתה שואל פה?", ולא הייתה לי תשובה, העמדותי את זה מול מראה ריקה לגמרי. במראה ריקה רואים כמו השתקפות של שמיים, מאיפה בא האור בכלל? מאיפה השמייים? מאיפה זה נכנס? תמיד מדברים על ה' מתוך שמיים, כלומר אתה מסתכל על השמייים, ואז אתה כותב את ה"בס"ד הזה בכל מכתב, פתק, כל דבר, ה"בס"ד הזה נכנס, זה ראשית הדבר. ואני עומד מול זה, עם המלבוש הזה, ושואל שאלה פתוחה, אין לה תשובה, היא אוויר. אתה יכול לשאול איפה היה ה' פה ואיפה היה ה' שם. לאדם מאמין יש הסברים אבל הם אף פעם לא מניחים את דעתו. איך אנחנו בתור בני אדם חיים עם זה? אני לא יודע.

כמו שקראת לציור "גדול ממני", גם השאלה הזאת בסוף גדולה מכולנו.

גדול ממני זה גדול עליי, כי זאת התחושה. זה מתחבר לכל רגע ולכל זמן, גם בהווה. ואז חשבתי על הדמות עם הנעליים הגדולות שמנסה ללכת והיא מחזיקה את מגן הדוד בציור הקטן ואז בציור הגדול. זה לא עבד לי, ורציתי שהיא תחזיק ספר תורה, וזה שוב מתחבר גם לעכשיו וגם לאז. כי בעצם ספר התורה זה שמחת תורה. הציור הזה נקרא "שמחת תורה".

גם שאגאל ואמנים בוספים, ציירו את הדימוי של היהודי המחבק את ספר התורה. בין אם אלה פליטים לפני השואה ובין אם אחריה, אז פתאום הכול מתחבר. זה הציור שקראת לו "שמחת תורה". אבל האם ניתן לפרש את הציור גם ללא קשר לאירועים? כשאני מסתכלת על העבודה שלך, הדמות שציירת היא סוג של אלטר אגו שלך. והנעליים הגדולות, אליהן אתה נכנס בדרך של אבותיך, זה לא נעליים גדולות? זה גם נעליים גדולות. יש מספר רבדים של קריאה. זה יכול להתקשר גם לצעדות המוות ולקושי ללכת.

הקושי ללכת, הוא באמת כמו ללכת עם המשקולות האלה על הרגליים.

הציור "שלושה דורות" מתכתב עם העבודה שלך "על הכתפיים" מ-2009, שבה רואים דמות של אמן יושבת על כתפיו של אמן וגם הוא יושב על כתפיו של אמן אחר. השם באנגלית במיוחד רלוונטי להקשר שלנ. "History Upon Me" נראה שאת משקל תולדות האמנות החלפת, או המשכת, במשקל ההיסטוריה או הגורל היהודי.

תמיד האמן מושפע מאמן שהיה מושפע מאמן, השרשרת הזו. זה השלושה דורות. בדור האחרון אתה שואל מה זה הגירלנדה הזאת של הטלאים? בשבילי זה הפוס שהפכה קצת השואה. זה כבר מיצג, מיצב, הדבר הזה, התלויים האלה. כמו הדגלים של יום העצמאות, כדי שנתרגש. פה יש הרבה כאלה שהם תלויים, זה כמו מסיבה, אבל מסיבה של אבלות.

כמו טקסיות בחג, פה יש טקסיות של זיכרון השואה, של האבל ואיך מתאבלים. ויום השואה, שהוא שבוע לפני יום העצמאות, לגמרי מתכתב עם זה. הדמות תולה, או מסדרת את הטלאי, כלומר זה אירוע בהקמה. זה לא נגמר בדור השלישי, זו טראומה שנשארת וזה כבד. למרות שהדמויות עצמן קלילות, שוב הנושא למעשה כבד.

כן, זה כבד בטעם קל, כי הדמויות הן סכמטיות. הציור שלי לא כבד, הוא קל, אבל המסר הוא קצת יותר כבד.

כל הציורים מזמינים מאוד לדיון, לשיח, למחשבה. ואולי אפשר לומר שהציור האניגמטי ביותר זה "עיניים יהודיות".

אני חושב שהציור הזה שם אותי בנקודה הכי מדויקת מבחינתי. כשבאתי וראיתי את החדר עם ספר השמות של חנן דה לנגה, יש שם חדר אחד נקי ובו הדפים עם כל השמות. אין לי מה לחפש בספר השמות, את מי אני אחפש? אין לי. אז מה עשיתי? הרגשתי שבתוך הדבר הזה אני מחפש עיניים. למי יש עיניים כמו שלי? איפה העיניים שלי? אני פוגש מישור ואומר זה העיניים שאני מכיר. נקרא לזה Jewish eye, או עיניים של יהודי והוא מחפש בעיניים, מחפש את הדמות. עכשיו הוא דמות מתוחכמת כי יש מאחוריה ערימת נעליים והוא יחף והמכנסיים שלו שקופים והיד שלו קפואה, אני מפחד שהיא תחזיק משהו בשפה, אני לא רוצה שהיא תחזיק כלום. והיא הכי אני. בפעם הראשונה שאני מצייר את דמותי העכשווית, לא האלטר אגו המוכר, אלא את הדמות העכשווית עם כיפה וזקן.

לא ציירת את עצמך כדתי אף פעם? כי יש מזוקנים, אבל זה לא אתה, אתה אומר. זה ספק אתה?

ספק.

ופה זה אתה?

פה זה ממש אני, ואת אמרת קודם משהו יפה, אמרת שזה סוג של בגרות. הוא עומד ומסתכל על העמוד הזה ומחפש לפגוש עיניים בתוך העמוד הזה והרגשתי ששם אני נמצא. יש לי הכי פחות מילים לפרשן אותם אבל זה הכי קרוב אליי מבחינת התחושות שלי, מהות הציור הזה.

ואולי זה קשור גם להסתכלות שלך במקבץ הדיוקנאות במוזיאון לאמנות. אתה ממש הסתכלת על האנשים בעיניים. באת עם המבט של האמן שמבין, בין עמיתים. אני זוכרת אותך מתבונן על הדיוקנאות ומתחבר. כשראיתי את הציור בפעם הראשונה חשבתי שיכול להיות שזה נולד מהמפגש דרך העיניים של המסתכלים, המתבוננים, הציירים. רציתי לשאול אותך מה אתה אומר על הפרשנות הזאת.

היא נכונה, כל ביקור חיפשתי למצוא את עצמי, איפה אני נמצא פה. מי המשפחה שלי. יש את המשפט הנורא הזה: "זה לא חג שלנו". גם ככה יצאה הכתובת על היד [בציור "מספר"], בגלל שכמו שביום השואה רוב הכיתה שלי בערד, שם גדלתי, הם ממוצא אשכנזי, אז לכולם יש איזשהו קישור. וכשאני לך, אתה צריך לחפש, חברתית, אידיאולוגית. אתה חושב שאולי יש לך מספר או סבתא, ואין לך. כמו שיוצר או יצירה מחפשים את ההזדהות ואת הזהות שלהם. חיפשתי לייצר מספר כמו סיסמה סודית לכרטיס אשראי או לכל קוד, אז יצרת מהגימטריה של השם שלי מספר: שי-310, אזולאי-55, ביחד זה המספר שכתבתי על היד: 31055. למי אני שייך? יש לוולטר בנימין את דמות ה-"Flâneur", "המשוטט", הוא תמיד שייך ולא שייך, תמיד במשפחה והוא לא במשפחה, תמיד נמצא בפנים ונמצא בחוץ וזה קיים כל הזמן.

אתה התחלת תהליך עם הרבה חששות ובאמצע הוא התחבר לאירועים שאנו חווים בימים אלה. תוכל להרחיב על העיסוק שלך בשואה שפוגש אותך בנקודת זמן של טראומה חדשה, עכשווית?

אנחנו חיים, מכל הבחינות, בתקופה של קאברים. עושים קאבר על כל דבר: על מוזיקה, על אוכל, תמיד אנחנו בתקופה של וינטג', הכול חוזר, אבל ב-sample, בדגימה. קיבלנו קאבר לשואה, קיבלנו sample לשואה, להרגיש תחושה של עם שברגע מסוים נעשה בו פוגרום והוא מקבל שוק כזה, כאילו האיברים נכרתים מאתנו ואנחנו חיים בתוך הדבר הזה. כשאנשים משווים את השבעה באוקטובר לשואה, אין מה להשוות, זה לא ששה מיליון. אבל sample זה טעימה, זה משהו שהתקופה הזאת נותנת לנו, פתאום היהודים מתעוררים, פתאום הגטו חוזר, פתאום הבידוד הזה חוזר, פתאום השאלות האלה של מי אנחנו בכלל, מי אתנו, מי לא אתנו, מי נגדנו, מי מוסר אותנו, מי מוותר עלינו, מי מסובב לנו את הגב, מי החברים שלנו באמת, איזה אינטרס יש פה. כל הדברים האלה קיימים ביחס לעכשיו ולשואה, בדילוג הזה. ונלך אחורה, גם ביציאת מצרים, פרעה, תמיד עשו דברים ליהודים. במצב האבסורדי הזה, יד ושם החזיר אותי לעשייה. המפגש ביד ושם פתח אצלי רובר עמוק יותר שאפילו אני לא יודע לאן הוא יוביל אותי. כמו חלקה חדשה בתוכי.

למעשה, זה לא נגמר, זה רק התחיל.